

Управління дефіцитом державного бюджету

Анотація. Наукова стаття присвячена проблематиці дефіциту бюджету. Особливе місце приділяється питанню управління бюджетним дефіцитом. Вперше на рівні макрофінансів для побудови комплексної системи управління бюджетним дефіцитом адаптовано та застосовано Систему збалансованих показників Нортон-Каплан.

Вступ. Відповідно до Конституції та законів України, існування правової, соціально спрямованої та справжньої демократичної держави неможливе без забезпечення належного достатку та багатства суспільства, формування економічних свобод та зваженого соціально-економічного і політичного розвитку. Втілення у життя зазначених вимог неодмінно потребує, в економічній сфері, значних фінансових ресурсів та виваженого підходу до формування національних пріоритетів, у політичній – забезпечення стабільності та порозуміння між провідними політичними суб'єктами, а також воля усіх гілок влади до незворотних та обгрунтованих соціально-економічних реформ, у соціальній – бажання та розуміння громадянами важливості здійснення ефективних політико-правових та економічних (подекуди - непопулярних) перемін, налаштованість на власні сили та відхід від принципів „постійного суспільного утримання”. Особливо гострою для України, ще із перших днів державної незалежності, постає проблема нестачі необхідних фінансових ресурсів та нефективного бюджетного менеджменту. Саме це є найважливішою передумовою існування дефіциту бюджету та причиною постійного залучення державою кредитних ресурсів для забезпечення власних функцій. Як наслідок, постійна незбалансованість бюджетних коштів та збільшення обсягів урядових позик зумовили необхідність формування обгрунтованої системи управління бюджетним дефіцитом, державними боргом та реформування ролі і принципів залучення державного кредиту. Вагоме значення у теоретичному та емпіричному дослідженні окресленої проблематики відіграють праці українських вчених: В.Андрущенка, О.Василика, В.Геєца, С.Льовочкіна, В.Опаріна, К.Павлюка, В.Суторміної, В.Федосова, С.Юрія та інших. Окремий внесок у вивчення проблемних аспектів бюджетного дефіциту зробили дослідники дорадянської доби: Д.Боголепов, М. Мітіліно, Н.Мордвінов, І.Озеров, М.Сперанський, М. Соболев. Серед науковців Заходу необхідно відзначити роботи вчених зі світовим ім'ям: Ш.Бланкарта, Дж.Б'юкенена, А.Вагнера, Б.Гербера, Е.Кардосо, Дж.М.Кейнса, Дж.Копітца, Дж.Левіна, А.Лернера, Р.Масгрейва, Д.Патінкіна, А.Премчанда, К.Родрігеса, П.Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі, М. Фрідмена, Ф.Хайека, Дж. Хікса, Й.Шумпетера та інших.

Постановка завдання. Основним завданням нашого дослідження є визначення сутності та формування основних підходів механізму управління бюджетним дефіцитом. Зважаючи на вище зазначене, можемо стверджувати, що обраний нами напрямок дослідження є надзвичайно актуальним і потребує обгрунтованого підходу.

Результати дослідження.

У вітчизняній науковій літературі проблему управління бюджетним дефіцитом практично не розглядають, зводячи усе до способів та методів управління державним боргом. Так, зокрема, аналізуючи взаємну корельованість дефіциту бюджету та державного боргу, професор Юрій С.І. більшу увагу привертає саме стану та напрямам зменшення державної заборгованості [1], а Василик О.Д., відомий український

науковець, торкаючись питання бюджетної незбалансованості, лише скупі перелічує певні напрями для забезпечення зростання доходів та скорочення бюджетних видатків [2:91]. Інший вітчизняний науковий діяч – В. Федосов – фокусує увагу на проблемі оптимізації дефіциту бюджету, лише коротко перелічуючи при цьому основні складові процесу управління бюджетним дефіцитом [3:743-766]. Відсутність бачення принципів, напрямів та перспектив політики управління бюджетним дефіцитом спостерігається й у російській науково-теоретичній літературі. Зокрема, професор Дробозіна Л.О. проблему дефіциту бюджету переважно розглядає із позиції бюджетного навантаження та способів фінансування дефіциту [4:151; 5:119-120], а російський науковець Брайчева Т.В. більшу увагу привертає концепціям регулювання дефіциту [6:124], не пропонуючи при цьому комплексного підходу до вирішення проблеми. На наш погляд, така ситуація вимагає докорінної зміни, адже саме ефективний менеджмент дефіциту бюджету та збалансована боргова політика можуть забезпечити міцне підґрунтя для неухильного економічного поступу та здійснення глибоких структурних соціально-економічних перетворень, котрі, на наш погляд, на даний час носять більше декларативний та популіський характер.

Вважаємо, що *управління бюджетним дефіцитом – це специфічний вид управлінської діяльності щодо формування, фінансування, оптимізації та збалансування, а також регулювання бюджетної незбалансованості з метою забезпечення соціально-економічного розвитку та досягнення державою поставлених цілей*. Натомість, управління дефіцитом бюджету, як система, повинна включати наступні складові:

- об'єкт управління;
- механізм управління;
- суб'єкти управління.

При цьому варто зазначити, що під *механізмом управління бюджетним дефіцитом слід розуміти сукупність принципів, фінансових методів та важелів, а також нормативно-правового забезпечення щодо забезпечення ефективного управління дефіцитом бюджету*.

До основних принципів управління бюджетним дефіцитом, на наш погляд, необхідно віднести:

- принцип ліквідності бюджету
- принцип обґрунтованості – формування дефіциту на стадії планування бюджету повинно ґрунтуватися на реальних показниках макроекономічного та соціального розвитку з урахуванням обмежених бюджетних ресурсів;

- принцип забезпечення – ухвалення бюджету із дефіцитом може бути прийнятним лише за умов наявності реальних та обґрунтованих джерел його фінансування;

- принцип обмеженості – вважаємо, що на законодавчому рівні необхідно обмежити допустимий рівень бюджетного дефіциту протягом певного року. Прикладом для нас можуть слугувати умови Пакту про стабільність і зростання та Маастрихтського договору, що вимагають від урядів країн-учасниць ЄС підтримувати таку бюджетну позицію, котра близька до балансу чи надлишку. При цьому, слід зауважити, що може допускатися поява дефіциту в результаті дії вбудованих автоматичних стабілізаторів, але у розмірі не більше 3 % ВВП. У разі перевищення зазначеної величини дефіциту бюджету до країни-порушниці можуть бути застосовані фінансові санкції, напружені на подолання розбалансованості державних фінансів.

- принцип збалансованості, котрий передбачає, що повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний період;

- принцип повноти – до складу Державного бюджету повинні бути включені усі доходи та видатки, що здійснюються згідно чинного законодавства та нормативно-правових актів органів державної влади;

- принцип ефективності – при складанні та виконанні Державного бюджету, а також у процесі управління дефіцитом бюджету необхідно прагнути досягти запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та отримання максимального результату;

- принцип раціонального запозичення, що передбачає залучення державних позик лише в обсягах, необхідних для фінансування дефіциту бюджету. При цьому варто брати до уваги як вартість позики, так і термін запозичень, а тому вагомим завданням є виявлення та усунення недоліків існуючого механізму державних запозичень. Окрім цього, зазначений принцип спрямований на оптимізацію структури, мінімізацію ризиків та здешевлення портфелю боргових зобов'язань.

- принцип прямої відповідальності – учасник бюджетного процесу чи суб'єкт управління бюджетним дефіцитом несуть пряму відповідальність за власні дії (бездіяльність) у межах, визначених чинним законодавством.

На наш погляд, окремі хаотичні дії держави стосовно бюджетного дефіциту, котрі однозначно не можуть вважатися ціленаправленою та обгрунтованою системою управління, не лише часто не відповідають запропонованим нами принципам, а інколи суперечать й здоровому глузду.

Надзвичайно вагоме значення у структурі механізму управління мають саме методи управління, оскільки чинять безпосередній вплив на процес формування та управління дефіцитом бюджету, а тому, вважаємо за доцільне окремо зупинитися на кожному із них.

Безумовно, що саме від реалістичності обгрунтування та якості прогнозування залежить увесь процес менеджменту бюджетного дефіциту, а, отже, створюється стійка основа для довгострокового планування та управління. Важливо зауважити, що на наш погляд, економічне обгрунтування - *це попередній передпрогнозний аналіз певного явища чи процесу на основі оціночних показників*. Вважаємо, що для прийняття бюджету із дефіцитом чи профіцитом, а також для оптимального вибору джерел фінансування бюджетного дефіциту та забезпечення умов оперативного управління, необхідно адекватно обгрунтувати за допомогою групи оціночних показників.

Іншим важливим методом механізму управління бюджетним дефіцитом є планування. Саме обгрунтоване планування, котре має опиратися на фахове обгрунтування економічної кон'юнктури та об'єктивне бюджетне прогнозування, повинно стати стержнем усієї системи управління дефіцитом бюджету. Тому вважаємо за необхідне запропонувати та вперше застосувати на макrorівні, як специфічний середньостроковий план управління бюджетним дефіцитом, концепцію Balanced Scorecard.

Перш за все, слід наголосити, що система збалансованих показників ефективності (Balanced Scorecard, BSC) – це система стратегічного управління організацією на основі виміру й оцінки її ефективності по набору показників, підбраному таким чином, щоб врахувати всі істотні (з погляду стратегії) аспекти її діяльності (фінансові, виробничі, маркетингові і т.д.) [7].

Адаптуючи концепцію BSC до системи державних фінансів, перш за все, необхідно чітко окреслити набір головних елементів. До таких належатимуть:

- вимір
- причинно-наслідкові зв'язки
- завдання

- вимірники
- цілі
- ініціативи.

Важливо зауважити, що розуміння причинно-наслідкового зв'язку між елементами різних типів вимірів для концепції BSC має надзвичайно важливий характер.

Практичне адаптування BSC у рамках менеджменту бюджетним дефіцитом спрямоване на розробку середньострокового фінансового плану з урахуванням стратегічних соціально-економічних цілей держави. Весь процес побудови системи управління дефіцитом бюджету на основі BSC можна зобразити у вигляді кількох послідовних та взаємопов'язаних етапів:

- *перший етап* – слід перевести вибрану нами стратегію на мову дії в показники BSC, визначаючи стратегічні цілі та відповідні їм показники;

- *другий етап* – необхідно встановити підсумкові цілі і показники, що оцінять ступінь їх досягнення у майбутньому. Визначити недоліки планування, аби уникнути небажаних неточностей та запобігти викривленню реальних показників;

- *третій етап* – потрібно ідентифікувати стратегічні ініціативи і потреби у фінансових ресурсах, щоб, у такий спосіб, мінімізувати можливий вплив недоліків планування і забезпечити непохитне виконання поставлених цілей;

- *четвертий етап* – необхідно забезпечити у повному обсязі фінансово-економічні, та соціально-політичні ресурси для здійснення стратегічних ініціатив.

Усі зазначені вимоги необхідно враховувати при затвердженні Верховною Радою України Основних напрямків бюджетної політики та Радою НБУ Основних засад грошово-кредитної політики на наступний рік, а головне - при плануванні та ухваленні Державного бюджету України. Розроблений таким чином головний фінансовий план держави, у рамках концепції управління дефіцитом бюджету на основі BSC, повинен складатися з двох умовних частин – *поточного бюджету*, щоб забезпечити виконання покладених на державу функцій, але з урахуванням вимог нашої системи, та *стратегічного бюджету*, котрий повинен закласти міцну основу для втілення сформованої системи управління бюджетним дефіцитом та досягнення стратегічних цілей. Перш за все, в рамках першого етапу побудови системи управління бюджетним дефіцитом, визначимо основні стратегічні цілі та сформуємо на їх основі „стратегічну карту” (див. рис 1)

Зрозуміло, що усі визначені цілі, характерні для кожного виміру, тісно пов'язані поміж собою, а повне досягнення фінансових цілей може базуватися лише на виконанні обраних цілей інших вимірів. Загалом, як свідчить рис.1, так звана „збалансованість” запропонованої концепції має багатоплановий характер, оскільки поєднує взаємозв'язки між фінансовими і нефінансовими показниками, стратегічним та операційним рівнями управління, а також між внутрішніми та зовнішніми аспектами політики управління бюджетним дефіцитом. Таким чином формується цілісний механізм управління не лише бюджетним дефіцитом, але й – вагома складова системи управління соціально-економічними процесами. Окрім того, для чіткішої деталізації загальної стратегії, запропонованого нами механізму, для кожного елемента системи збалансованих показників можна сформулювати так звані „стратегічні теми”. При цьому варто зауважити, що їх побудова дозволить зменшити обсяг інформації, яка потребує постійного аналізу та спростить втілення на практиці розробленої системи.

Наступний крок на шляху формування системи управління бюджетним дефіцитом на основі BSC передбачає встановлення оціночних показників для попередньо визначених стратегічних цілей. Поряд із цим, важливо виявити „проблемні місця”, а саме – можливі неточності планування, та мінімізувати їхні ефекти на загальний результат. Особливу увагу, при цьому, слід звернути на погрішності податково-бюджетного планування та негативні впливи політичного чинника.

Загалом, потрібно зазначити, що показники ефективності, які можуть бути щоденними, щоквартальними або щорічними, дозволяють, по-перше, відстежувати хід реалізації стратегії і коректувати її залежно від ситуації, а, по-друге, забезпечують основу для планування та оцінки виконання бюджету, а також діяльності кожного суб'єкта системи управління бюджетним дефіцитом. Окрім того, для кращої оцінки реалізації головних факторів майбутнього успіху, можна встановити й цільові показники (своєрідні еталони), котрі б кількісно їх оцінювали, і для яких можна задати формули або інші способи розрахунку. Необхідно зауважити також, що, обираючи показники для оцінки ступеня досягнення поставлених цілей, необхідно концентрувати увагу на найбільш вагомих, тих, котрі якнайкраще відображають стан речей. Збільшення ж кількості показників виправдане лише за умови побудови скупіших „стратегічних тем” для кожного окремого виміру, тоді, коли необхідно конкретніше деталізувати поставлені стратегічні цілі та критерії їх досягнення для безпосередніх виконавців. Для кращого розуміння та простоти побудови системи збалансованих показників у структурі управління бюджетним дефіцитом, об'єднаємо другий і третій етапи побудови BSC та встановимо показники ефективності для кожного виміру .

Аналізуючи сформовану нами стратегічну карту (рис.1), можемо зауважити, що стратегічними цілями вимірника „фінанси” є оптимізація рівня бюджетного дефіциту та боргового навантаження на економіку, а також зростання доходів бюджету та обсягу ВВП. На наш погляд, для оцінки досягнення таких цілей необхідно використати, щонайменше, найбільш узагальнені показники, представлені нами у таблиці 1, а також забезпечити виконання запропонованих ініціатив.

Аналізуючи елементи системи збалансованих показників, запропоновані у таблиці 1, можемо констатувати, що лише неухильне виконання усіма суб'єктами системи управління бюджетним дефіцитом зазначених вимог, а також консолідація усіх гілок влади та відмова основних політичних сил від соціального популізму та економічної демагогії забезпечать умову досягнення бажаного результату. Окрім того, від органів виконавчої та законодавчої влади вимагається прогнозувати та планувати найважливіші макроекономічні показники, та бюджетні параметри лише виходячи із реальних економічних обставин, позбувшись при цьому бюджетної безвідповідальності та бажання збільшити необґрунтовані видатки. Саме тому, від уникнення помилок у прогнозуванні та плануванні, а також ефективному пошуку необхідних фінансових, економічних та політичних ресурсів залежатиме цілісність та здійсненність запропонованої нами системи.

Характеризуючи запропоновані параметри вимірника „фінанси”, до найосновніших ініціатив, що потрібно втілити для досягнення цільових показників, слід віднести:

- сприяння зростанню ВВП та збільшенню доходів бюджету;
- стимулювання ділової активності суб'єктів економічних відносин;
- забезпечення ефективного використання бюджетних коштів та зменшення популіських видатків;
- необхідність прогнозування та планування бюджетних параметрів лише на основі реальних економічних показників;
- формування економічно обґрунтованої державної боргової політики;

- забезпечення ефективного використання позикових ресурсів
- оптимізація існуючих коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України та забезпечення неухильного втілення принципів бюджетної системи тощо.

Натомість, до основних заходів з метою забезпечення потрібних ресурсів належатимуть:

для отримання фінансових ресурсів:

- виконання планових показників доходної частини бюджету у повному обсязі;

Втілення даної позиції передбачає стабільне функціонування національної економіки, також ефективну та спільну роботу уряду України, контролюючих та правоохоронних органів. При цьому, перед державними органами постає завдання забезпечення сприятливої внутрішньої економічної кон'юнктури, прогнозованої соціально-економічної політики та дотримання законодавства у сфері економічних відносин.

- забезпечення зростання ефективності податкової системи;

Виконання цієї умови вимагає, з одного боку, підвищення податкової культури та дисципліни суб'єктів економічних відносин, а з іншої – по- перше, прогнозування та планування податкових надходжень лише, виходячи із реальних економічних показників, а, по-друге, ефективне використання коштів платників податків. Окрім того, як вдало зауважує вітчизняний науковець Крисоватий А.І., податкова політика повинна оптимально поєднувати інтереси держави, громадян-виборців та платників податків [8:47]. Вважаємо, що згадана теза повинна стати наріжним каменем ефективної податкової системи та здатна забезпечити виконання податкових надходжень до бюджету.

- залучення державних позик та їх раціональне використання;

Використання державних запозичень є ринковим механізмом фінансування бюджетного дефіциту (передбачений Бюджетним кодексом як єдиний спосіб його фінансування), і визнається деякими науковцями як неінфляційний [9:130]. Однак слід зауважити, що стійкий дефіцит державного бюджету та платіжного балансу, а також неефективний механізм залучення та використання позик, неврахування об'єктивних закономірностей управління державним зовнішнім боргом можуть призвести до загострення фінансової кризи і до краху фінансової системи країни у цілому. Саме тому, використовуючи такий спосіб фінансування дефіциту та залучення необхідних фінансових ресурсів вимагає обґрунтованого та зваженого підходу, що ґрунтується на реальних економічних показниках та тенденціях, та з урахуванням ресурсних можливостей держави. Окрім того, в умовах антиінфляційної монетарної політики центрального банку (яскравий приклад- перша половина 2008 року) та несприятливої кон'юнктури на міжнародних ринках фінансових ресурсів, доцільно надавати перевагу саме внутрішнім запозиченням, оскільки це більш ринковий спосіб вилучення грошей з обігу, аніж штучна стерилізація грошової маси НБУ чи резервування коштів на рахунках Державного казначейства України.

- приватизація державного майна;

Основними недоліками використання приватизації як джерела фінансування дефіциту бюджету та одержання необхідних грошових коштів, на наше переконання, є, перш за все, часте невиконання плану приватизації державного майна, політична залежність приватизаційних процесів від корпоративних інтересів бізнесово-політичних груп, непрозорий та безсистемний характер приватизації, а також – нерегулярний характер поступлень коштів від приватизації [10:97]. Як засвідчує вітчизняна практика, планові показники приватизації в Україні, за невеликим винятком, не виконувалися протягом багатьох років, що лише сприяло посиленню

бюджетної незбалансованості, а тому, не варто орієнтуватися на приватизацію як на важливий фінансовий ресурс для досягнення обраних нами цільових показників вимірника „фінанси”.

- стимулювання зростання ВВП, тощо

Вважаємо, що в сучасних соціально-економічних та політико-правових умовах стимулювання зростання обсягу ВВП є однією із найголовніших ініціатив, що стосується кількох вимірників сформованої нами системи збалансованих показників для управління дефіцитом бюджету, адже саме ВВП є основою доходів бюджету та фінансових ресурсів держави.

для забезпечення економічних ресурсів:

- покращення інвестиційного мікроклімату та забезпечення захисту прав власності;

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність інтеграції в міжнародні глобалізаційні процеси та можливість модернізації національної економіки, а отже – збільшення обсягу фінансових ресурсів, необхідних для реалізації поставлених завдань. Між тим, попри суттєві зусилля у формуванні відповідних організаційно-економічних та правових засад зміцнення інвестиційного клімату, міжнародними експертами відзначається зниження інвестиційної привабливості України, а перебіг сучасних політичних процесів та практична реалізація встановлених цілей і пріоритетів поліпшення інвестиційного клімату в Україні, переважно негативно впливають на інвестиційний клімат й, зокрема, міжнародну інвестиційну привабливість України, підвищують ризики для інвесторів, і, зумовлюючи, тим самим, втрати в конкурентній боротьбі за світові інвестиційні ресурси. Окрім того, в Україні дедалі більше дається взнаки нечіткість інвестиційної стратегії, а непрозорість процесу формування інвестиційних та інноваційних пріоритетів розвитку національної економіки лише перешкоджає виробленню об'єктивних цілей та напрямків цієї політики, послаблює суспільну легітимність державної політики у цій сфері. Саме тому, у суспільстві вцілому, і серед політико- економічної еліти, необхідне чітке розуміння того, що без докорінних змін практики впровадження та механізмів реалізації декларованих в національному законодавстві норм забезпечення інвестиційного клімату, Україна буде позбавлена гідних перспектив у міжнародному поділі праці, а виконання запланованих цільових показників стане проблематичним. Окрім того, вагомим чинником, що впливає на інвестиційну привабливість держави, як зазначають вітчизняні підприємці та іноземні інвестори, є захищеність прав приватної власності, адже без цього неможливе формування повноцінної системи стимулювання самої праці та інвестування у виробничий капітал. Отож, виходячи із вищезазначеного, необхідними завданнями державної політики, у контексті функціонування системи збалансованих показників та забезпечення необхідних фінансових ресурсів, є об'єктивна ревізія існуючої системи формування інвестиційного клімату України та захисту прав власності, а також ефективна робота над їх суттєвим покращенням.

- реформування податкової системи у напрямку її спрощення, прозорості та ефективності;

На відміну від країн ЄС, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави та не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер. Саме тому метою податкової реформи має стати приведення податкової системи у відповідність із пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку, сприяння сталому економічному зростанню (шляхом лібералізації податкової системи на основі виваженої інвестиційно-інноваційної політики), забезпечення достатнього обсягу сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх

рівнів (на основі проведення збалансованої бюджетної політики), запровадження ліберального ставлення до платників, які сумлінно виконують свої податкові зобов'язання, і посилення відповідальності за несплату податків. При цьому варто зауважити, що реформування податкової системи повинно проводитися синхронно із оптимізацією системи державних видатків, управлінням бюджетним дефіцитом та державним боргом.

- забезпечення відкритої, прогнозованої і стабільної монетарної, та валютної політик;

Вважаємо, що головними пріоритетами монетарної та валютної політики в Україні повинні стати стабільність індексу цін, забезпечення зростання ВВП та зайнятості населення, а також стабільний та об'єктивний курс національної валюти.

- створення сприятливих умов для подальшого зростання внутрішнього платоспроможного попиту, тощо

Зрозуміло, що фактори, котрі безпосередньо впливають на формування платоспроможного попиту, можна класифікувати за трьома основними групами: економічні, соціальні, демографічні, однак, на наше переконання, найважливішим чинником є доходи фізичних та юридичних осіб. Саме тому, як ми вважаємо, головним завданням соціально-економічного розвитку у даному напрямі є забезпечення зростання рівня доходів, особливо – фізичних осіб, що сприятиме не лише споживанню, але й створить умови для зростання обсягу ресурсів, котрі можуть бути інвестовані в реальну економіку.

для забезпечення політичних ресурсів:

- формування стабільної більшості у законодавчому органі влади та, на її основі, - відповідального уряду;

- бажання основних політичних сил брати на себе відповідальність за прийняття непопулярних, але необхідних соціально-економічних рішень.

Однією із найбільших проблем сучасної України, на наше глибоке переконання, є превалювання політики над економікою та перманентна боротьба політичних кланів, що постійно намагаються перерозподілити поміж собою сфери впливу, владу та економічні ресурси. Будучи у постійному протистоянні та невизначеності, жоден уряд чи політична сила навіть не намагалися здійснити комплекс необхідних економічних та політико-правових реформ, особливо непопулярних, хоча й таких необхідних. Керуючись політичною доцільністю та беручи на озброєння соціально-економічний популізм, провідні політичні гравці лише прикриваються необхідністю проведення ефективних реформ, підміняючи їх вирішенням вузькокланових інтересів, нівелюючи при цьому саму ідею обґрунтованих та виважених перемін. Як засвідчує практика бюджетного процесу в Україні, Державний бюджет постійно стає похідною від індивідуалістичних міркувань та безвідповідальності основних політичних гравців, що зумовлює з року в рік питання про бюджетну ліквідність та припустимий обсяг дефіциту. Саме тому виникає нагальна необхідність створення стабільної більшості у законодавчому органі та, на її основі, уряду, котрі б понесли усю повноту відповідальності за прийняті рішення та втілювану політику. Лише за таких обставин можна втілити у життя запропоновану нами систему управління бюджетним дефіцитом.

Аналіз інших вимірників слід проводити по аналогії із вимірником „фінанси”. При цьому слід зауважити, що запропоновані вимірники мають між собою деякі спільні цільові показники, а певні ініціативи для одних - є завданнями для інших, що є черговим свідченням збалансованості та тісного взаємозв'язку між усіма елементами СЗП.

Варто зауважити, що лише одна якісна розробка і чітке формулювання стратегій обраних вимірників ще не виступає гарантом досягнення задекларованих цілей, адже для того, аби забезпечити виконання поставлених завдань, необхідно сфокусувати увагу на ефективному перетворенні задекларованого у реальні дії на основі використання пропонувані ініціатив та орієнтуючись на цільові показники.

Висновки. Загалом необхідно зазначити, що політика управління бюджетним дефіцитом, як постійний та багатоциклічний процес, повинна базуватися як на адміністративно-правовому регулюванні, так і доповнюватися специфічними ринковими інструментами, спрямованими на оптимізацію рівня бюджетного дефіциту та забезпечення економічного розвитку. Вважаємо, що взявши до виконання запропоновану нами систему збалансованих показників, як середньостроковий план дій, та ґрунтуючись на позитивному досвіді провідних країн світу, стосовно менеджменту державних фінансів, можна сформувати дієву систему оптимізації рівня бюджетного дефіциту і державного боргу, та покращити інвестиційну привабливість вітчизняної економіки.

Рис. 1 Стратегічна карта системи управління бюджетним дефіцитом на основі BSC

Таблиця 1

Система збалансованих показників для управління бюджетним дефіцитом. Вимірник „Фінанси”

Вимір	Завдання	Показники	Цільовий показник	Ініціативи
		- Відношення бюджетного дефіциту до ВВП, %	- не більше 3%	- зменшити необґрунтовані та популіські видатки;

Фінанси	Оптимізація рівня бюджетного дефіциту та боргового навантаження на економіку	- Відношення бюджетного дефіциту до доходної частини бюджету, %	- не більше 20% ¹	- сприяти зростанню бюджетних доходів та росту ВВП; - стимулювати ділову активність суб'єктів економічних відносин; - прогнозувати та планувати бюджетні параметри лише на основі реальних економічних показників
		- Відношення бюджетного дефіциту до видаткової частини бюджету, %	- не більше 20% ¹	
		- Відношення державного боргу до ВВП, %	- не більше 50% ¹	- ефективне використання залучених позик; - формування та реалізація обґрунтованої державної політики управління державним боргом; - економічно виправдане здійснення запозичень
		- Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	- не більше 25%	
		- Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30%	
		Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	не більше 20%	
Фінанси	Оптимізація рівня бюджетного дефіциту та боргового навантаження на економіку	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30%	- повна інвентаризація державної заборгованості; - активне використання світового досвіду залучення позик; - використання економіко-математичного моделювання для управління боргом; - стимулювання розвитку - експортноорієнтованих галузей;
		Рівень зовнішнього боргу на душу населення (для країн з перехідною економікою), дол. США	- не більше 200	
		Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25%	
		Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70%	
		Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12%	

		Покриття дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30%	- залучення інших джерел для фінансування дефіциту
Зростання доходів бюджету та обсягу ВВП		Темпи зростання доходів бюджету, %	- не менше, ніж темпи росту ВВП ¹	- забезпечення ефективного функціонування податкової системи; - забезпечення дотримання законодавства у бюджетно-фіскальній сфері; - стимулювання зростання ВВП
		Рівень "тінізації" економіки, % до ВВП	- не більше 30%	
		Валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу, грн	- не менше, ніж попереднього року ¹	
		Відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС, %	не менше 75%	
		Темпи зростання ВВП, %	Не менше, ніж попереднього року ¹	

Список літератури

1. Антологія бюджетного механізму. Монографія. / Під ред. проф. С.І. Юрія. - Тернопіль, Економічна думка. 2001. 250 с.
2. О.Д.Василик, К.В.Павлюк. Державні фінанси України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
3. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
- 4.Фінанси: Учебник для вузов / Под. ред проф. Л.А. Дробозиной. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 527 с.
5. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит. Навчальний посібник / Під редакцією проф. Л.О. Дробозиної. Видавнича агенція „Вертекс”, 2001 – 352 с.
6. Брайчева Т.В. Государственные финансы. – СПб: Питер, 2001. – 288с.
7. Каплан Р., Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию/ Пре. с англ. М „Олимп - Бизнес”, 2003.
8. Юрій С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: НІОС. 2000 – с.400.
9. Агапова Т.А., Серегина С.Ф., Учебник. / Под общей ред. д.э.н., проф. А.В. Сидоровича; МГУ им. М.В. Ломоносова. - 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство „Дело и Сервис”, 2004. – 448 с.
10. Машко А.І. Приватизація як пседоджерело фінансування дефіциту бюджету / Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу „Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період”, Тернопіль, 2008р. с.96-98